

<https://doi.org/10.31516/2410-5325.065.19>

УДК 7-028.26(045)

З. І. Алфьорова, декан факультету кіно-, телемистецтва, доктор мистецтвознавства, професор, Харківська державна академія культури, м. Харків

al055@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-4698-9785>

ДИСИПАТИВНІСТЬ ЯК ПРИНЦИП МОРФОЛОГІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ АУДІОВІЗУАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА¹

Аналізується дисипативність як принцип трансформації морфологій аудіовізуального походження. Надається характеристика дисипативних ознак кількох аудіовізуальних морфологій. Виявлено основні прояви дисипативності між кінематографічною, телевізійною та інтернет-морфологіями. На основі аналізу структурних елементів аудіовізуальних морфологій виявляється реалізація принципу дисипативності як ознаки трансформації аудіовізуального мистецтва на сучасному етапі.

Ключові слова: дисипативність, морфологія, аудіовізуальне мистецтво, трансформації.

З. И. Алферова, декан факультета кино-, телеискусства, доктор искусствоведения, профессор, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

ДИССИПАТИВНОСТЬ КАК ПРИНЦИП МОРФОЛОГИЧЕСКИХ ТРАНСФОРМАЦИЙ АУДИОВИЗУАЛЬНОГО ИСКУССТВА

Анализируется диссипативность как принцип трансформации морфологий аудиовизуального происхождения. Дается характеристика диссипативных черт некоторых аудиовизуальных морфологий. Выявлены основные проявления диссипативности между кинематографической, телевизионной и интернет-морфологиями. На основе анализа структурных элементов аудиовизуальных морфологий раскрывается реализация принципа диссипативности как признака трансформации аудиовизуального искусства на современном этапе.

Ключевые слова: диссипативность, морфология, аудиовизуальное искусство, трансформации.

Z. I. Alforova, Doctor of Art Criticism, Professor, Dean of TV and Cinema Art Faculty, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

DISSIPATIVITY AS A PRINCIPLE OF MORPHOLOGICAL TRANSFORMATIONS OF AUDIOVISUAL ART

The aim of the paper is to identify major presenting features of dissipativity among cinema, television, and Internet morphologies as morphologies of audiovisual origin.

¹ This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Research methodology. The author uses the ideas of dissipativity researchers such as Hermann Haken, Benoît B. Mandelbrot with his theory of deterministic chaos, P. Buck and others. However, the fundamental work is by I. Prigozhin and G. Nikolis, who introduced the concept of “dissipativity” and combined the process of “dissipating” with the fact of the existence of the unbalanced natural systems.

Results. Based on the analysis of the art criticism it is revealed that the effect of the principle of dissipativity on the latest morphologies of audiovisual and multisensory origin is total. Dissipativity is visualized variously in modern, postmodern and post-postmodern morphologies, “increasing” its fluctuation potential and capacity for self-organization. The ontological “openness” of the newest morphological audiovisual systems enhances the “coincidence” of the creation of new artistic forms and genres.

If, in cinema art, the processes of morphological “dissipating” were visualized only at the stage of artistic avant-gardism, then postmodern television art showed the ability to complex morphological formation from the first years of its existence. Unlike the previous two morphologies, Internet morphology was definitely a complex self-organizing, “open” system with unstable morphological features.

Novelty. An attempt is made at identifying major presenting features of dissipativity among cinema, television, and Internet morphologies. Based on the analysis of the structural elements of audiovisual morphologies, the author reveals the realization of the principle of dissipativity as a sign of transformation of audiovisual art at the present stage.

The practical significance. The material in this article can be used in training cinematography and television professionals specializing in 021 “Audiovisual Arts and Production”.

Keywords: *dissipativity, morphology, audiovisual art, transformations.*

Постановка проблеми. Розглядаючи сучасні зміни в структурах новітніх сегментів мистецтва аудіовізуального походження, ми звертались до аналізу принципу нелокальності (Алфьорова, Алфьоров, 2018). Відзначаючи певну дискретність, що є детермінованою цим принципом, ми звертали увагу на дію інших принципів, які впливають на трансформації морфологій аудіовізуального походження. Серед них і принцип дисипативності, що динамічно «розгортається» з початку переходу до постіндустріальної стадії розвитку цивілізації. Незважаючи на певну «розробленість» цієї проблематики, вплив дисипативності на мистецтво, його морфологію практично не вивчено, що і зумовило здійснення цього дослідження.

Аналіз досліджень і публікацій свідчить, що поняття дисипативності уведено І. Пригожином та Г. Ніколісом як структурне поняття. Дослідники поєднали процес «розсіювання» з існуванням неврівноважених природних систем (Ніколіс, Пригожин, 1979). Але пізніше, на межі ХХ–ХХІ ст., стало зрозуміло, що дисипативність є ознакою існування практично усіх систем у період підвищення їхньої нестабільності

(або підсиленої флуктуації). Ідею існування систем, що самоорганізуються, розробляли причетні Г. Хакен, Б. Мандельброт, П. Бак, також природознавці, філософи, педагоги, культурологи. Утім, мистецтвознавство оминало цю проблематику як актуальну. У докторському дисертаційному дослідженні ми розглянули проблеми дисипативності як фактор, що впливає на розвиток аудіовізуального мистецтва, його морфологію (Алфьорова, 2008).

Під морфологіями аудіовізуального походження або, у широкому смислі, — під «аудіовізуальним мистецтвом» ми розуміємо «вид мистецтва, що об'єднує звукову та візуальну складову в одну структуру, де зв'язок між ними забезпечує безперервно» (Культурологический словарь-справочник, 2006).

Мета статті — виявити основні прояви дисипативності між кінематографічною, телевізійною та інтернет-морфологіями як морфологіями аудіовізуального походження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині стало зрозуміло, що дисипативна система характеризується спонтанною появою хаотичної структури. Модернізм, а потім і постмодернізм у культурі, довів, що в певний момент морфології сталих (традиційних мистецтв) розпочали процес переструктурування, яке сприймалося як хаотичне. У своєму дисертаційному дослідженні ми довели, що ці морфологічні трансформації традиційної морфології образотворчого мистецтва (як і інших традиційних мистецтв) були цілком об'єктивними, хоч і не тотальними (Алфьорова, 2008), тому що «навіть «велика» флуктуація, якщо вона не перевищила певного порогового значення, «глушиться» всією масою «спокійних» атомів або молекул, а в соціальному плані — подіями суспільного, політичного, культурного життя. По-друге, флуктуації можуть відігравати роль «зародка» нового стану: за сприятливих умов окрема флуктуація здатна зумовити розростання «острова» (плацдарму) неоднорідності та зростаюче, кумулятивне посилення «збурення», наслідками чого може бути його закріплення усередині системи і готовність зміни стану всієї системи» (Ерохин, 2014, с. 11–12).

Однак можна відзначити, що неklasичні морфології (морфології доби модерну) та постklasичні морфології мистецтва (морфології доби постмодерну) реагують на дисипативність дещо інакше. Модерні кінематограф та дизайн зазнали дії «розсіювання» і флуктуації лише на стадії ускладнення, а морфології доби постмодерну онтологічно виявились дисипативними. Тобто новітні морфології (зокрема і морфології аудіовізуального походження) є тотально дисипативними. Спробуємо це пояснити.

Відповідь полягає в походженні новітніх аудіовізуальних морфологій. На відміну від кінематографічного мистецтва, мистецтво

телевізійне зародилося як процесуально-нестабільне, «відкрите» та як морфологічна система, що самоорганізується. Телебачення західних країн, кабельне (тобто «мережеве»), за своєю організацією, було визначально залежне від попиту споживача і визначально морфологічно структурувалося як хаотичне. Навіть подальша систематизація жанрово-видової структури західного телебачення не виключала появи «нестабільних», «флуктуаційних» морфологічних ланок, які постійно дестабілізували будь-яку систематизацію. Діалогічність телебачення, а потім і його інтерактивність лише підсилили онтологічну нестабільність цієї морфологічної системи. Подальше морфологічне розгалуження телевізійної морфології на межі XX–XXI ст. теж підсилило дію принципу дисипативності.

Водночас виникнення цифрового середовища зумовило появу зародків ще дисипативнішої аудіовізуальної морфології — інтернет-морфології. «Цифрове мистецтво», аудіовізуальне своїми засобами виразності, розпочало формувати новітні художні форми (відеохостинги, відеоблоги тощо). Дія принципу дисипативності щодо цих новітніх художніх форм, і навіть жанроформ, теж онтологічно є тотальною. Можливість непрогнозованих, емерджентних змін в інтернет-морфології програмно передбачувана. Оскільки інтернет-морфологія — «відкрита» надскладна система, у якій будь-який користувач є автором і споживачем власної художньої форми, непрогнозованість виникнення нових утворень стає умовою існування цієї морфології. Утім, дія принципу дисипативності в цьому випадку, як колись і прогнозував І. Пригожин, конструктивна.

Про це свідчить поява зародків ще однієї морфологічної системи аудіовізуального (а точніше мультисенсорного) походження — морфології «мистецтва доповненої реальності». Ознаки автономізації цієї системи, виокремлення її як морфологічно автономної вже наявні. Поява художніх форм цієї системи в межах сучасного кінематографа та індустрії кіберігор водночас — лише додатковий доказ цього твердження. Морфологічно автономною стає морфологія і моуш-дизайну. Її художні форми динамічно складаються під впливом безлічі флуктуацій.

Висновки. Підсумовуючи, можна констатувати, що нині дія принципу дисипативності на новітні морфології аудіовізуального і мультисенсорного походження є тотальною. Дисипативність по-різному проявляється в модерних, постмодерних та постпостмодерних морфологіях, «нарошуючи» свій флуктуаційний потенціал та здатність до самоорганізації. Онтологічна «відкритість» новітніх морфологічних аудіовізуальних систем підсилює «випадковість» створення нових художніх форм та жанрів.

Якщо в кінематографічному мистецтві процеси морфологічного «розсіювання» проявились лише на етапі художнього авангардизму, то постмодерне телевізійне мистецтво вже з перших років свого існування виявило здатність до складного морфологічного формування. На відміну від двох попередніх морфологій, інтернет-морфологія визначально самоорганізовувалась як надскладна, «відкрита» система з нестабільними морфологічними ознаками.

Перспективи подальших досліджень полягають у подальшому науковому дослідженні сучасної морфологічної структури аудіовізуального мистецтва.

Список посилань

- Алфьорова, З. І., Алфьоров, А. М. (2018). Жанрові метаморфози в контексті дії принципу нелокальності у практиці та теорії мистецтва (на матеріалі аудіовізуального мистецтва). *Культура України. Серія: Мистецтвознавство: збірник наукових праць*, 61. Харків: ХДАК.
- Николис, Г., Пригожин, И. (1979). *Самоорганизация в неравновесных системах: от диссипативных структур к упорядоченности через флуктуации*. Москва: Мир.
- Культурологический словарь-справочник*. (2006). Киев.
- Алфьорова, З. І. (2008). *Візуальне мистецтво кінця XX — початку XXI століття*: (автореф. дис. ... д-ра мистецтвознав.: (26.00.01 — Теорія та історія культури). Харківська державна академія культури. Харків.
- Ерохин, С. А. (2014). *Синергетическая парадигма современной экономической теории*. Восстановлено из <http://nam/kiev/>. (дата обращения: 22.08.2019).

References

- Alforova, Z.I., Alforov, A.M. (2018). Genre metamorphoses in the context of the non-locality principle in practice and theory of arts (a case study of audiovisual arts). *Culture of Ukraine. Series: Art Studies: Collection of Scientific Papers*. Kharkiv: KhSAC, 61. [in Ukrainian].
- Nikolis, G., Prigozhin, I. (1979). *Self-organization in non-equilibrium systems: from dissipative structures to ordering through fluctuations*. Moscow: Mir. [in Russian].
- Cultural Dictionary Directory*. (2006). Kiev. [in Russian].
- Alforova, Z. I., (2008). *Visual art of the late 20th — early 21st century: author's abstract of the thesis of Doctor of Art Criticism* (26.00.01 — Theory and history of culture). Kharkiv State Academy of Culture. Kharkiv. [in Ukrainian].
- Yerokhin, S. A. (2014). *Synergetic paradigm of modern economic theory*. Retrieved from <http://nam/kiev/>. (reference date: 22.08.2019). [in Russian].

Надійшла до редколегії 27.08.2019 р.